

Мистецтво та культура

**«Спадщина – це
не про минуле»:
як українська
музейна
спільнота
говорить про
деколонізацію
сьогодні**

У Києво-Печерській лаврі представили українськомовну версію міжнародного путівника «Сприяння деколонізації в музеях: Україна у фокусі». Після презентації українські музейні фахівчині й фахівці зібралися на закритий воркшоп, щоб обговорити, наскільки глибоко імперські наративи вкорінені в колекціях, експозиціях, каталогах і професійній мові.

У воркшопі взяли участь представниці й представники музеїв, заповідників та громадських організацій із різних міст і регіонів України – зокрема з Одеси, Львова, Харківщини, Нікополя та Житомирщини. Розмова була спробою окреслити, у якій точці сьогодні перебуває українське музейне поле: що вже змінюється у щоденній практиці, де бракує спільної мови й методів, а де потрібні рішучіші дії.

Деколонізація починається з досвіду

За спостереженнями учасниць і учасників, шлях до деколонізації рідко починався з теорії. Частіше поштовхом ставав конкретний досвід: робота з архівом, зіткнення з ототожненням України та Росії, помилка в атрибуції, застарілий опис музейного предмета або раптове усвідомлення імперського наративу у звичній експозиції власного музею. Для багатьох переламним став 2014 рік, а особливо лютий 2022 року – початок повномасштабного вторгнення Росії в Україну.

Україна як множинність

Окремою темою стало переосмислення самої України – не як однорідної спільноти, а як множинного простору регіональних історій, локальних досвідів, різних ідентичностей і траєкторій історичного розвитку. Для музейної роботи це означає відмову від єдиного, плаского наративу: українська історія потребує мови, здатної показати її багатоголосся і водночас не розчинити його в імперських узагальненнях.

Музей як простір інтерпретації

Під час розмови не раз звучала думка, що роль музею змінюється. Музей дедалі частіше розуміють не лише як місце збереження пам'яті, а і як простір інтерпретації, суспільного діалогу та культурної безпеки. Якщо раніше акцент часто робили на фактах, подіях і біографіях, то тепер у центрі уваги опиняються контексти, мотивації, складність людського вибору і питання про те, чия перспектива представлена.

«Деколонізація – це не якийсь процес, навпроти якого можна просто поставити галочку, – зазначає Анастасія Чередниченко, президентка ICOM Україна. – Деколонізація – це переосмислення. Чи то музейної колекції, чи то історії».

Складніше за факти – способи їх тлумачення

Найбільше напруження викликають не самі історичні факти, а способи їх осмислення й представлення. Особливо непростою є робота зі змішаними українсько-російськими колекціями, спадщиною радянського періоду та постатями, чиї біографії тісно переплетені з

історією Російської імперії, зокрема Іваном Мазепою, Костянтином Острозьким і Петром Могилою.

«Всі ці постаті пройшли через певну репресивну машину російської пропаганди в Лаврі і були фактично нівельовані або перетворені на негативні аспекти історії», – пояснює Максим Остапенко, генеральний директор Національного заповідника «Києво-Печерська лавра». За його словами, завдання музейної спільноти сьогодні – показувати об'єктивну історію України як частину європейської культурної спадщини.

Подібний шлях переосмислення проходить, наприклад, Національний музей історії України у Другій світовій війні. Ще у 2021 році відвідувачі могли добиратися до нього маршрутною з написом «Кінцева зупинка – Музей Великої Отечествонной Войны». Сьогодні музей говорить про «переозначення» – трансформацію, що стосується не лише назви чи окремих формулювань, а й концептуальних основ власної роботи.

Проблема джерел

Наступним викликом учасниці й учасники називали джерела. Значна частина каталогів, атрибутів і довідкової літератури, потрібної для дослідження українських колекцій, історично зосереджена в Росії або створена в межах російської академічної традиції. Тому досліджувати й атрибутувати українську спадщину часто доводиться, частково спираючись на джерела із середовища, яке саме потребує критичного переосмислення.

Це стосується не лише великих історичних наративів, а й повсякденної музейної роботи: описів предметів, топонімів, транслітерації, назв шкіл, авторства і походження. Саме на цьому рівні колоніальні структури можуть непомітно відтворюватися – або, навпаки, поступово змінюватися.

Бракує не готовності, а інструментів

Водночас із дискусії було видно, що культурний сектор уже має достатньо високе усвідомлення важливості деколонізації. Найскладніше – перейти від розуміння до сталої практики.

Учасниці й учасники говорили про брак методичної літератури, професійної підготовки, музейних компетенцій, дослідницької інфраструктури, командного часу й фінансових ресурсів. Окремо звучала потреба у спільній мові для розмови про складні теми – такий, що дозволяє не спрощувати, не таврувати, а уважно працювати з контекстом.

Тривалий процес, але не привід чекати

Учасниці й учасники не раз поверталися до думки, що деколонізація є відкритим і тривалим процесом, у якому не існує універсальних відповідей. Водночас звучало й застереження: посилення на тривалість цього процесу не має ставати виправданням для зволікання. В умовах війни рефлексії замало – потрібна готовність переглядати власні практики вже зараз.

«Деколонізація – це дуже тривалий процес, – підсумовує Тетяна Філевська, заступниця Міністра культури України. – Але чим швидше ми почнемо цей процес, тим швидше ми прийдемо до нашої цілі».

Путівник, який тепер говорить українською

Практичним інструментом для такої роботи має стати путівник «Сприяння деколонізації в музеях: Україна у фокусі». Це результат майже трирічної співпраці Українського інституту, ICOM UK, ICOM Україна та Асоціації музеїв за підтримки Британської Ради. Порадник складається з двох частин: практичного розділу з контекстом, прикладами і ресурсами та спеціально підготовлених есеїв, що розкривають окремі ключові теми.

Англомовну версію видали 2025 року. Вона вже стала частиною професійних розмов у Великій Британії – від виставкових практик і тренінгів для музейних команд до перегляду каталогів і способів опису української культурної спадщини. Українськомовне видання, опубліковане 2026 року, повертає ці напрацювання українській аудиторії та водночас показує, яка інформація про Україну досі є необхідною для багатьох міжнародних читачів.

За словами Марії Близинські, співголови ради ICOM UK, для британських музейних фахівців цей путівник пропонує насамперед іншу перспективу – погляд не колонізатора, а тих, хто живе зі спадщиною колонізації. «Це модель, яка, сподіваємося, може бути використана іншими народами, що мають справу з історією колоніального гноблення», – каже вона.

Воркшоп 18 червня не мав на меті дати остаточні відповіді. Радше він засвідчив інше: українське музейне поле вже не запитує, чи потрібна деколонізація. Питання полягає в тому, як робити її системно – маючи для цього спільну мову, методи, ресурси й уважність до множинності українського досвіду.

Воркшоп відбувся у червні 2026 року. Його організувала Британська Рада, модерувала Каріна Фурса.